

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Dokumentum Gyűjteménye

A pedagógiai kutatással foglalkozó szakemberek, az iskolájuk múltjának feltárásával foglalkozó pedagógusok közül is csak sajnálatosan kevesen ismerik az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Dokumentum Gyűjteményét, pedig e gyűjtemény értékes adalékokkal szolgálhat a hazai pedagógiatörténeti kutatások számára.

1968-ban indult meg a szisztematikus gyűjtés – annak a miniszteri utasításnak köszönhetően, mely a könyvtár feladatkörét kibővítve a pedagógiai vonatkozású muzeális emlékek, köztük kéziratok és nyomtatott dokumentumok gyűjtését is elrendelte. Jelenleg a gyűjtemény 26 ezer darabból áll. Az állomány ajándékozás, örökhagyás vagy vásárlás útján folyamatosan gyarapodik.

A gyűjtemény a 16–20. századból származó, oktatáspolitikai vonatkozású, valamint a pedagógia elméletének és gyakorlatának kérdéseivel foglalkozó kéziratok és nyomtatott dokumentumokat tartalmaz, kéziratokat, leveleket, pedagógiai vonatkozású feljegyzéseket, egyes pedagógusok személyével és működésével kapcsolatos dokumentumokat (kinevezések, díjlevelek, bizonyítványok) a tanítási-tanulási folyamatra, (óravázlatok, tanmenetek, osztálynaplók, oktatási segédletek) oktatási intézmények történetére, tanulókra vonatkozó dokumentumokat (füzetek, dolgozatok). Komoly mennyiségű kisnyomtatványt (pedagógiai tartalmú röplapok, meghívók) is tartalmaz a gyűjtemény, és vannak a hazai pedagógia jeles képviselőitől származó nagyobb személyi hagyatékok is.

A gyűjteményben a 19. század második feléből és a 20. századból származó anyagok vannak túlsúlyban, de a korábbi időszakokból származó igen értékes dokumentumokkal is rendelkezik a gyűjtemény.

Ezúttal a gyűjtemény 16–19. századi (1566–1849) részét mutatjuk be, természetesen a teljesség igénye nélkül, a legérdekesebb darabokat kiemelve.

Gyűjteményünk legkorábbi darabja egy 1566-ból származó térképlap, melyet a neves osztrák humanista, *Wolfgang Lazius* (1514–1565) I. Ferdinánd udvari orvosa, hivatalos történetírója és kartográfusa készített. 1536-ban a hadsereggel tábori orvosként jött Magyarországra, majd 1556-ban kiadta a török harcokkal foglalkozó művét, mely hazánk leírását tartalmazza, (*Des Khuenigreichs Hungern sambt seinen eingelibten Landen grundtliche und Warhaftige Chronographica Beschreibung* (név nélkül, Wien, 1556); és amelyhez térképet is csatolt. Lazius megfigyeléseit Lázár deák térképére alapozta, de annak anyagát vetületileg eltorzította. A térképen a Tisza északról folyik, Kassa Nagymaros és Tokaj közé került, Sopron pedig Komárom felett látható. A Balaton ábrázolásánál a Tihanyi-félsziget nála a déli partra került! A könyv, és benne a térkép ennek ellenére igen népszerű volt, mert tizenegy év alatt öt különböző nyelven, nyolcszor is megjelent. A világ első modern atlaszá-

ban, *Ortelius* munkájában, (*Ortelius, Abraham: Hungariae descriptio, Wolfgango Lazio auct. ... Antwerpen, 1570*) melyet iskolákban is használtak, ismét megjelent Wolfgang Lazius Magyarország-térképének kisebbített és átszerkesztett változata.

A 17. századból rendelkezünk gyűjteményünk többek között diákjegyzetekkel, iskolamesterek működésére vonatkozó iratokkal. Érdekes, és igen értékes az az úti levél, melyet Gyulafehérváron, 1700. május 8-án állítottak ki a külföldi tanulmányokra készülő Váradi Péter nagyenyedi tógátus diák számára, és melyet Bánffy György gubernátor és Bethlen Miklós kancellár írt alá.

A 18. századból rendelkezünk még számos, neveléstörténeti szempontból értékes anyaggal. Van a gyűjteményben, például egy kimutatás a nagyszombati jezsuita gimnáziumba járó diák tanulmányi költségeiről, számos iskolai rendtartás, bizonyítvány, diákjegyzetek, tanulói névsorok, vizsgatételek.

Érdemes kiemelni Mária Krisztina főhercegnő árvaház alapító levelét 1768-ból. Mária Terézia királynő sorrendben ötödik gyermeke, Mária Krisztina főhercegnő (1742–1798) *Albert Kázmér Ágost* (1738–1822) szásztescheni herceggel 1766-ban kötött házassága után sokat tett a nevelésügyért. Birtokukon megalapították a magyaróvári mezőgazdaság tanintézetet, ösztöndíjakat adományoztak, és több árvaházat alapítottak, többek között azt, melynek díszes alapítólevelével gyűjteményünk rendelkezik.

Tankönyveket, jutalomkönyveket is találunk a gyűjteményben. Érdekes például *Losonczi István Hármaskönyv* című, először 1773-ban megjelent népszerű tankönyvének 1781. évi pozsonyi kiadása, mely tanulói bejegyzéseket is tartalmaz. Jutalomkönyvként adták például 1806-ban egy Körmöcbányán tanuló kisdíáknak azt a *Vergilius* munkáiból készült válogatást, melyet kifejezetten a jezsuita iskolák számára adtak ki még 1719-ben, Nagyszombaton.

Nagybecsű darabja gyűjteményünknek *Széchenyi István* kéziratos földrajzi tankönyve 1808-ból. *Széchenyi István* tanulmányait a kor szokása szerint magánnevelők vezetésével végezte. Hét éves korától tizenhét éves koráig *Lunkányi János* (1775–1853) volt a nevelője, aki tanítványa számára készítette el ezt a kéziratos, térképeket is tartalmazó földrajzi tankönyvet.

Pedagógiai kuriózum számba megy az az 1820-ban történt levélváltás a pápai és a debreceni református kollégium professzorai között, melyet egy szökött diák ügyében folytattak.

Szintén érdekes az a levelezés, mely egy kisdíák, *Zuber Antal*, a győri evangélikus líceum tanulója, és szülei között zajlott az 1832 és 1834 közötti években. A levelekből tájékozódhatunk a diák életkörülményeiről, tanulmányairól, egészségről, a városi tanulás anyagi vonatkozásairól.

Gyűjteményünk becses darabja *Karacs Teréz* (1808–1892) emlékkönyve az 1840-es évekből melyben számos neves kortárs emléksorai és aláírása megtalálható.

A reformkorban a kisdédóvás ügye, a kisdédóvó intézetek létesítése nagyon fontos kérdéssé vált. 1836-tól a *Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület* tevékenysége nyomán az óvodák száma ugrásszerűen megnőtt, 1847-ig 77 óvoda jött létre országszerte. A kisdédóvó intézetek anyagi fenntartását gyakran jótékonyági rendezvények bevételeiből biztosították. Gyűjteményünkben talál-

ható például egy sorsjegy, melyet Balassagyarmaton, a kisdédóvó intézet javára rendezett táncmulatság alkalmával lehetett beváltani 1846. január 19-én.

Az 1848-as forradalom időszakából is rendelkezünk érdekes dokumentumokkal. Birtokunkban van például Szőnyi Pál (1808–1878) osztálytanácsosi kinevezési okmánya Eötvös József és István nádor aláírásával a Vallás és Közoktatási Minisztériumba.

Az itt felsoroltak mellett a jelzett időszakból számos más értékes dokumentummal rendelkezik az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Dokumentum Gyűjteménye, melyet ezúton is ajánlunk a kutatók és pedagógusok figyelmébe.

Fehér Katalin

